

Literary Research

Year 20, NO. 80

Summer 2023

 DOI: <https://doi.org/10.2634/Lire.20.80.35>

 DOR: [20.1001.1.17352932.1402.20.80.2.3](https://doi.org/20.1001.1.17352932.1402.20.80.2.3)

Comparative-mythological analysis of Belaghandari Belief in the maritime tradition of Bandar Kong

Badrieh Zareei¹, Faramarz khojasteh², Atefeh Jamali³

Received: 10/2/2021

Accepted: 10/1/2022

Abstract

The fear of death was the main concern of the residents and sailors of Bandar Kong, and it made them to resort to beliefs of calamity in order to ward off death and evil and bring natural disasters under their control.

This research aims to analyze this belief in the maritime tradition of the residents of this region with a descriptive-analytical method and then analyze them by relying on similar mythological examples. Therefore, in this research, the Belagandari beliefs related to the maritime tradition were first collected in the field and in the form of interviews with women and men, and further, they were analyzed by relying on library studies and books on the mythology of nations. The results of the research also indicated that the belief in wandering among the residents of Bandar Kong was observed in both direct and mediated ways (walking through animals and objects). Beliefs of Balagandari that were indirect include: throwing dates in the sea and saying the call to prayer and reciting the Qur'an during a storm. Intermediate beliefs also include: sacrificing cows, placing chickens with women in the boat, placing Kush shoes in the direction of the wind, and applying henna and animal excrement on the doors of houses.

Keywords: *myth, belief, undirected untouchability, mediated untouchability, Bandar Kong.*

¹ Corresponding author, PhD student in Persian language and literature of Hormozgan University, 0009-0002-8506-8401. Zareei62@yahoo.com

² PhD in Persian language and literature, assistant professor at Hormozgan University.

³ PhD in Persian language and literature, assistant professor at Hormozgan University.

Extended Abstract

1- Introduction

Popular culture has a very wide scope and includes different branches; including beliefs, beliefs, customs, popular culture, etc., which knowledge and analysis are considered as one of the main methods of understanding the culture of a nation and analyzing it.

In any society, after a major incident occurs, its residents resort to disaster based on their beliefs. Calamity is a symbol of a violent, imposed or incorrect change that can be clearly seen in its negative aspect and is seen as destruction, loss, separation, disintegration, failure, death of a part of the being or environment (Shavaliéh and Garbaran, 2018). , Vol. 2: p. 103). Primitive people attribute deaths caused by natural factors such as earthquakes, floods, storms, etc. to the devil, ghosts, or gods, and for this reason, they resort to unfounded beliefs. Keep these ghosts and calamities away from you or make them submit to you. Therefore, it can be said that destruction is a tool to eliminate evil. Evil that is formed by humans, nature or any other valuable object and affects humans, animals, etc.

Bandar Kong region is one of the important maritime and cultural centers in the Persian Gulf basin, which has had cultural and commercial relations with countries such as China, India, Africa, Saudi Arabia, Yemen, etc. for many years. On the other hand, due to its special geographical location, this city has always been significant from various European nations, including the Portuguese, Dutch, English, etc., and has been captured by them many times. For this reason, many rituals and customs of this region have been exported to different places and vice versa.

Belief of destruction is one of the beliefs that is rooted in mythology and religion and is widely seen in this region. For example, when a disaster such as a disease occurs in the city, they go around the city, sacrifice it and throw its meat outside the city. When someone dies, their clothes are thrown into the sea or buried on the beach to keep death away from their home. When a person gets sick, a bead called a wind bead is hung on his arm or on his neck, and with this, the person is quickly healed. If a woman becomes pregnant and has signs of miscarriage, her mother quickly prepares a lock and chain and takes it to a mullah woman who is familiar with the Qur'an and has healing powers. The woman recites verses from the Qur'an on the lock and blows on it three times, then asks the mother to tie the chain around the

girl's waist and lock it. This lock should not be opened before labor pain begins; Because otherwise, the fetus will be aborted (Bahrpaima, Sakineh, housekeeper, 64 years old, 4/15/1397, Bandarkong).

Many beliefs of Belagadari are also formed in line with a job or profession. One of the most important forms of calamity in this region is calamity beliefs related to the sea tradition, which can be seen in both direct and indirect forms (transmission of calamity to animals and objects). In the first case, if the evil or calamity that befalls a person is mental or invisible; It is considered as a form of destruction, which in this research is: throwing dates in the sea and saying the call to prayer and reciting the Qur'an during a storm. However, if the evil is placed in an object, person or material matter, in this case it is an immediate type of destruction, which include: sacrificing a cow, placing a chicken with women in a boat, placing "Kush" shoes in the direction of the wind and Rubbing henna and animal waste on the doors of houses.

With the advancement of knowledge, the performance of the Belagandari ceremony is stopped altogether or after a while according to habit, its main purpose is forgotten and consigned to the past. As a result, these beliefs lose their high status in society and are gradually abandoned. Most of the ancient beliefs in this region are related to the profession of seafaring, which today is in the last stage of decline, or rather, it has been completely forgotten.

Since paying attention to the beliefs, rituals and anthropology of a region is the main way to know the culture of a nation and analyze it, the importance of addressing its beliefs and traditions seems necessary. On the other hand, with the change of social and economic conditions of a region, many beliefs and rituals are forgotten, so it should be recorded and preserved as soon as possible.

2. Literature Review

2-1- Belaghandari Belief and its different forms

Belief in invincibility can be seen in both direct and indirect ways (transmission to humans, animals and objects). In the first case, if the evil or calamity that befalls a person is mental or invisible, it is considered a direct form of calamity; For example, in the story of Rostam and Esfandiar, killing a camel is a direct example of transferring evil and evil (Khwarizmi, 2012: p. 4). The Solomon Islanders in the Bougainville Strait believe that evil spirits always, or almost always, cause common diseases. Therefore, when the people of the village generally suffer from a cold, they blow into the shells and beat on the Aleppo, shout and bang on the door and the wall in order to

drive away the spirits and demons and get rid of their cold (Fraser, 1387: p. 601).

However, if evil is placed in an object, person, or material matter, in this case, the evil is of the indirect type.

2.1.1. The direct form of Belaghandari Belief

In this case, the cause of calamity is a mental or invisible thing that controls the world and pulls people in any direction it wants. For this reason, people try to please these forces and make them attractive. They believe that mastering these forces can change the course of events in their favor and protect them from the evils of these forces. Early humans always resort to supernatural forces to achieve their goals and think that these forces play an important role in their social life. Over time, these forces find their way into their mythology and eventually become a religion.

In Bandar Kong, the direct form of destruction can be seen in two ways: throwing dates in the sea during a storm and saying the call to prayer and reciting the Quran during a storm.

2.1.2. The face through the medium of Belaghandari Belief (through animals and objects) in the maritime tradition

If evil is placed in an object, person or material matter, in this case it is a mediated type of evil. In Bandar Kong's marine tradition, this form of evil is only transferred to animals and objects; However, there is no evidence of the transfer of evil to humans in this region.

Beliefs related to belagandari in Bandar Kong also include: sacrificing cows, placing chickens with women in the lange, placing Kush shoes in the direction of the wind, and applying henna and animal excrement on the doors of houses.

3. Methodology

In this research, the author used the field and library method; In this way, he first collects the beliefs of Belagadari related to the seafaring tradition in this region, then analyzes them based on similar mythological examples.

4. Results

Belaghandari Belief to the sea in this region were performed in two ways, directly and indirectly, in line with opposing storms or unfavorable winds. The direct form of this ritual was: throwing dates in the sea and calling the call to prayer and reciting the Qur'an during storms.

Throwing dates in the sea during a storm is a manifestation of immediate disaster, which is done with the aim of reducing the anger of the god of the sea and confrontation with the storm, and has its roots in mythology. In mythological ideas, the world is full of spirits, gods and supernatural beings who are in charge of managing natural phenomena, and many calamities such as storms, earthquakes, diseases, etc. are attributed to their anger. In this case, people resort to different methods to avoid this anger; including making sacrifices, presenting gifts to a god, serving in the temple, etc. It is necessary to mention that the geographical location of Bandar Kong and the presence of various Portuguese, Dutch, English, Indian, etc. ethnicities in this area can be the source of the formation of this mythological idea and its promotion among the residents of this area.

Another type of immediate prayer is calling the call to prayer and reciting the Quran at the time of a storm, which can be said to have an Islamic and religious origin. In the belief of Muslims, turning to God and seeking refuge in him or turning to prayer and heavenly words can protect people from all problems and calamities. Therefore, sailors taking refuge in God and resorting to the Quran and the call to prayer during a storm is not surprising, but it is rooted in the ideas and beliefs of the residents of this region.

Beliefs related to Belaghdari ritual also include: cow sacrifice, placing chickens with women in the lange, placing "Kush" shoes in the direction of the wind, and applying henna and animal excrement on the doors of houses.

One of the most important methods of mediation is sacrifice. The act of sacrifice is not only rooted in mythology, but also a religious ritual. In the performance of the act of sacrifice among the residents of Bandar Kong, traces of mythological ideas are also observed; Where the meat of the sacrificed animal is considered taboo and eating it is forbidden, or when the skin of the sacrificed animal is hung on the deck of the ship.

Placing the chicken with the women in the barge is also another manifestation of the mediocrity. The transmission of evil from humans to animals is derived from mythological ideas and there are many proofs of it. A noteworthy point in this belief is the selection of chickens among other animals as a pest. It can be said that the chicken is a symbol of the woman, the female gender and her power of fertility, which evokes the inability and inability of women in the mind to fly.

Some of the other beliefs are formed in order to overcome the force of the storm and prevent unfavorable wind; Including placing the shoes in the direction of the wind and applying henna on the doors of houses

facing the east, which can be derived from homeopathic or imitation magic. People in many societies turn to magic in this way to achieve their goals and objectives or to prevent unfortunate events, so that they can achieve their wishes through it. The residents of this area also believe that when the Kush shoe is placed by the sea and a favorable wind passes through it, a favorable wind will start blowing in the sea and the barges will return to their destination as quickly as possible. Rubbing henna and faeces on the doors of houses facing the east and opening them is also a manifestation of this magic; Because when the doors of the houses facing east are opened, the wind starts blowing.

Looking at these beliefs, it can be said that the beliefs of Belagandari in the Bandar Kong region originated from at least two layers: a layer with ancient and mythological foundations that is rooted in the common traditions of the previous millennia, and similar and common beliefs that exist among ethnic groups. And other nations can be seen, and a later and newer layer, which is mainly connected with Islamic religion, living religion, rituals and faith. However, the unpredictability of seafaring and the great danger of seafaring life have caused the believers of Kongi sailors to respect all the rituals of disaster, regardless of their origin and religion, and to be serious in their implementation.

References

- , Tehran: No Andish.
- Aghakhani Bijani, Mahmoud; Hashemi Babaheidari, Syed Morteza and Sadeghi, Ismail;(2016) Belief in Bakhtiari people; Bi-monthly journal of folk culture and literature, year 5, number 14; 67-49.
- Alice Davidson, h.(2006) And; Knowledge of Scandinavian mythology; Translated by Mohammad Hossein Bajlan Farrokhi, first edition, Tehran: Asatir.
- Bahar, Mehrdad;(2016) From myth to history; Fifth edition, Tehran: Cheshmeh.
- Biruni, Abu Rihan;(1958) according to the research of Mallhand; Hyderabad, Deccan, India: Osmani Encyclopedia Press.
- Chevalier, Jean and Gerbran, Alan;(1999) the culture of symbols; Translation of Sudaba Fazali, volume 1-5, first edition, Tehran: Jihoon. edition, Tehran: Asatir.
- Fraser, James George, (2007) golden branch; Translated by Kazem Firouzmand, fifth edition, Tehran: Aghaz.
- Freud, Sigmund;(1970) totem and taboo; Translated by Mohammad Ali Khanji, first edition, Tehran: Tahuri.
- Hall, James, 2008; A pictorial dictionary of symbols in Eastern and Western art; 2nd edition, translated by Roghieh Behzadi, Tehran: Farhang Maazer.

- Hinels, John, (2003); Knowledge of Iranian mythology; Translated by Jale Amoozgar and Ahmad Tafzali, 8th edition, Tehran: Cheshme.
- Hinels, John, (2004); Knowledge of Iranian mythology; Translated by Mohammad Hossein Bajlan Farrokhi, first edition, Tehran: Asatir.
- Kharazmi, Hamidreza;(number2013) Belaghandari's belief in the Shahnameh; Popular culture and literature, year 1; 24-1.
- Koyaji, J.C.:(1999) Similarity of myths of Iran and China; Translated by Koshiar Karimi Tari, first edition Christie, Anthony, 1373; Chinese mythology; Translated by Mohammad Hossein Bajlan Farrokhi, first
- Nardo, Don, (2008); Emperor of Assyria; Translated by Mehdi Haqiratkhah, first edition, Tehran: Qaqnos.
- Rosenberg, Donna;(2007) Mythology of the world of stories and epics; Second edition, Tehran: Asatir.
- Starry, glory;(2018) the world of mythology 3; Third edition, Tehran: Center.
- Zawiya, Saeed and Asl Merz, Mehdi;(2012) Studying the cultural and psychological roots of Ayan Zar; Quarterly journal of anthropological research, third term, number 1: 146-127.

فصلنامه

سال ۲۰، شماره ۸۰، تابستان ۱۴۰۲، ص ۳۵-۵۴

مقاله پژوهشی

DOI: <https://doi.org/10.2634/Lire.20.80.35>

DOR: [20.1001.1.17352932.1402.20.80.2.3](https://doi.org/20.1001.1.17352932.1402.20.80.2.3)

تحلیل مقایسه‌ای - اسطوره‌شناسی از باور بلاگردانی در سنت دریایی بندرکنگ

بدریه زارعی*^۱؛ دکتر فرامرز خجسته^۲؛ دکتر عاطفه جمالی^۳

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۲۰

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۱/۲۲

چکیده

ترس از مرگ، اصلی‌ترین دغدغه ساکنان و ملوانان بندرکنگ بود و آنها را برآن داشت که به باورهایی از بلاگردانی متوسل شوند تا به دفع مرگ و شر بپردازند و بلاهای طبیعی را تحت سلطه خود درآورند. این پژوهش بر آن است که با روش توصیفی - تحلیلی به واکاوی این باور در سنت دریایی ساکنان بندر گنگ بپردازد و در ادامه، با تکیه بر نمونه‌های اساطیری مشابه، آنها را تحلیل کند. بنابراین، در این پژوهش ابتدا باورهای بلاگردانی مرتبط با سنت دریایی به صورت میدانی و در قالب مصاحبه با زنان و مردان گردآوری و سپس با تکیه بر مطالعات کتابخانه‌ای و کتابهای اساطیر ملل، تجزیه و تحلیل شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که باور بلاگردانی در میان ساکنان بندرکنگ به دو صورت بی‌واسطه و با واسطه (بلاگردانی از طریق حیوان و اشیاء) رواج داشته‌است. باورهای بلاگردانی که بی‌واسطه عبارتند از: ریختن خرما در دریا و اذان گفتن و قرآن خواندن به هنگام طوفان. و باورهای باواسطه نیز عبارتند از: قربانی کردن گاو، قرار دادن مرغ به همراه زنان در لنج، قراردادن کفش گوش در جهت باد و مالیدن حنا و فضولات حیوانی بر در خانه‌ها.

کلیدواژه‌ها: اسطوره، باور بلاگردانی بی‌واسطه، باور بلاگردانی با واسطه، بندرکنگ.

* ۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی دانشگاه هرمزگان - نویسنده مسئول

Zareei62@yahoo.com

orcid: 0009-0002-8506-8401

Faramarz.khojasteh@gmail.com

۲. استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه هرمزگان

At_jamaliy@yahoo.com

۳. استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه هرمزگان

۱. مقدمه

فرهنگ عامه دامنه بسیار وسیعی دارد و شاخه‌های متفاوتی را دربرمی‌گیرد؛ از جمله اعتقادات، باورها، آداب و رسوم، ادب عامه و... که شناخت و بررسی آن از اصلی‌ترین راهکارهای شناخت فرهنگ ملت و تحلیل آن به شمار می‌رود.

در هر جامعه‌ای پس از اینکه حادثه‌ای بزرگ رخ می‌دهد، ساکنان آن بر مبنای باورهایی که دارند به بلاگردانی متوسل می‌شوند. بلا نماد تغییری خشونت‌آمیز، تحمیل شده یا نادرست است که در وجه منفی خود به وضوح تمام دیده، و به صورت نابودی، خسران، جدایی، گسستگی، شکست، مرگ بخشی از وجود یا محیط هویدا می‌شود (شوالیه و گبران، ۱۳۷۸، ج ۲: ۱۰۳). انسانهای ابتدایی، مرگ و میرهایی را، که به سبب عوامل طبیعی چون زلزله، سیل، طوفان و... شکل می‌گرفت به شیطان، ارواح یا ایزدان نسبت می‌دادند و به همین سبب به باورهای بلاگردانی متوسل می‌شدند تا بر مبنای آن، این ارواح و بلاها را از خود دور کنند یا تسلیم خود سازند؛ پس می‌توان گفت، بلاگردانی ابزاری است برای از بین بردن شر و بدی؛ شری که از جانب انسان، طبیعت یا هر شیء ارزشمند دیگر شکل می‌گیرد و دامنگیر انسان، حیوان و... می‌شود.

منطقه بندر کنگ از مراکز مهم دریانوردی و فرهنگی در حوزه خلیج فارس به شمار می‌رود که برای سالیان متمادی با کشورهای نظیر چین، هند، آفریقا، عربستان، یمن و... روابط فرهنگی و تجاری داشته است. از سوی دیگر، این شهر به سبب موقعیت جغرافیایی خاص خود همواره از سوی اقوام مختلف اروپایی از جمله پرتغالی‌ها، هلندی‌ها، انگلیسی‌ها و... قابل توجه بوده و بارها به تصرف آنها درآمده است. به همین دلیل، بسیاری از آیین‌ها و آداب و رسوم این منطقه به نقاط مختلف صادر شده است و بالعکس.

باور بلاگردانی یکی از باورهایی است که در اسطوره و دین ریشه دارد و در این منطقه فراوان دیده می‌شود؛ مثلاً وقتی در شهر بلایی از جمله بیماری رخ می‌دهد، گاوی گرد شهر می‌چرخانند؛ آن را قربانی می‌کنند و گوشتش را بیرون شهر می‌اندازند. وقتی کسی می‌میرد، لباسهای او را به دریا می‌اندازند یا در ساحل دفن می‌کنند تا از این طریق، مرگ را از خانه خود دور سازند. وقتی فردی بیمار می‌شود، مهره‌ای - که آن را مهره باد می‌نامند - بر بازو یا بر گردن او می‌آویزند که با این کار، فرد بسرعت شفا

می‌یابد. اگر زنی باردار شود و نشانه‌هایی از سقط جنین داشته باشد، مادرش بسرعت قفل و زنجیری تهیه می‌کند و آن را نزد زنی مُلا - که با قرآن آشنایی و قدرت شفابخشی دارد - می‌برد. زن آیتی از قرآن را بر آن قفل تلاوت و سه بار بر آن فوت می‌کند؛ سپس از مادر می‌خواهد زنجیر را دور کمر دختر ببندد و آن را قفل کند. این قفل تا پیش از شروع درد زایمان نباید باز شود؛ زیرا در غیر این صورت، جنین سقط می‌شود (بحرپیما، سکینه، خانه‌دار، ۶۴ ساله، ۱۳۹۷/۴/۱۵، بندر کنگ).

بسیاری از باورهای بلاگردانی نیز در راستای شغل یا پیشه شکل می‌گیرد. از مهمترین صورتهای بلاگردانی در این منطقه، باورهای بلاگردانی مرتبط با سنت دریایی است که به دو صورت بی‌واسطه و باواسطه (انتقال بلا به حیوان و اشیا) دیده می‌شود. در حالت نخست، اگر شر یا بلایی که به انسان وارد می‌شود، ذهنی یا نامرئی باشد، صورت باواسطه بلاگردانی به شمار می‌رود که در این پژوهش عبارت است از ریختن خرما در دریا و اذان گفتن و قرآن خواندن هنگام طوفان؛ حال اینکه اگر شر در یک شیء، شخص یا امری مادی قرار گیرد در این حالت بلاگردانی از نوع بی‌واسطه است که عبارت است از: قربانی کردن گاو، قرار دادن مرغ به همراه زنان در لنج، قراردادن کفش «گوش^۱» در جهت باد و مالیدن حنا و فضولات حیوانی بر در خانه‌ها.

با پیشرفت دانش، اجرای مراسم بلاگردانی متوقف، و یا پس از مدتی بر حسب عادت، غرض اصلی آن فراموش و به گذشته سپرده می‌شود. در نتیجه، این باورها جایگاه والای خود را در جامعه از دست داد و بتدریج کنار گذاشته می‌شود. بیشتر باورهای کهن بلاگردانی در این منطقه با پیشه دریانوردی مرتبط است که امروزه در واپسین مرحله زوال قرار دارد یا بهتر است بگوییم به طور کامل فراموش شده است. از آنجا که توجه به باورها، آیین‌ها و مردم‌شناسی هر منطقه، اصلی‌ترین راهکار شناخت فرهنگ هر ملت و تحلیل آن به شمار می‌رود، اهمیت پرداختن به باورها و سنتهای آن ضروری به نظر می‌رسد. از سوی دیگر با تغییر اوضاع اجتماعی و اقتصادی هر منطقه بسیاری از باورها و آیین‌ها به فراموشی سپرده می‌شود؛ پس باید هر چه سریعتر به ثبت و حفظ آنها پرداخت.

روش پژوهش و پیشینه

نگارنده در این پژوهش از روش میدانی و کتابخانه‌ای استفاده کرده است؛ بدین صورت

که در ابتدا باورهای بلاگردانی مرتبط با سنت دریانوردی را در این منطقه گردآوری کرد؛ سپس بر مبنای نمونه‌های اساطیری مشابه آنها را تحلیل کرد. با توجه به بررسی‌ها تاکنون در زمینه بلاگردانی در سنت دریایی منطقه بندرکنگ پژوهشی انجام نشده است؛ حال اینکه در فرهنگ دیگر اقوام و در متون فارسی نمونه‌هایی از این پژوهش دیده می‌شود که در ادامه بدان اشاره می‌شود:

۱. آقاخان بیژنی و همکاران (۱۳۹۶) «باور بلاگردانی در قوم بختیاری»، دو ماهنامه فرهنگ و ادبیات عامیانه، س ۵، ش ۱۴.

۲. حمیدرضا، خوارزمی (۱۳۹۲) «باور بلاگردانی در شاهنامه»، فرهنگ و ادبیات عامه، س ۱، ش ۲.

در این شواهد، بلاگردانی به شغل یا پیشه اختصاص ندارد و براساس خون تقسیم‌بندی می‌شود. در نخستین اثر، بلاگردانی به دو صورت خونی - قربانی - و غیرخونی - دم بند کردن، دعانویسی - مطرح می‌شود و با اهداف مختلفی صورت می‌گیرد؛ از جمله دفع شر، چشم زخم، جشن عروسی و... در پژوهش دوم نیز این باور در دو داستان شاهنامه بررسی شده است. مبنای این تقسیم‌بندی، بلاگردانی از طریق شستن سر و چهره در خون و قربانی کردن است که به ترتیب در داستانهای ضحاک و اسفندیار مشاهده می‌شود.

وجه تمایز این پژوهش با پژوهشهای پیشین، پرداختن به بلاگردانی است که در راستای پیشه یعنی دریانوردی و تجارت دریایی شکل گرفته و هدف آن، تقابل با طوفان و باد ناموافق است. هم‌چنین بررسی این باور و ذکر نمونه‌های اساطیری مشابه آن، وجه تمایز دیگر این پژوهش از نمونه‌های دیگر است. لازم است یادآوری شود که در پژوهشهای پیشین، مبنای تقسیم‌بندی انواع بلاگردانی براساس خون است؛ حال اینکه در این پژوهش بر مبنای مادی یا غیرمادی بودن عامل بلاگردانی، این باور به دو صورت بی‌واسطه و باواسطه دیده می‌شود.

۲. چارچوب نظری

۲-۱ باور بلاگردانی و صورتهای مختلف آن

زمانی که حادثه‌ای بزرگ در هر جامعه رخ می‌دهد، ساکنان آن بر مبنای باورهایی که دارند به بلاگردانی متوسل می‌شوند. گاه پس از اجرای این مراسم و آیین‌ها، حادثه مورد

انتظار رخ می‌دهد و مردم عادی تصور می‌کنند این آیین عامل شکل‌گیری آن بوده‌است در حالی که این امر صحت ندارد؛ به عنوان مثال، گاه فردی بیمار می‌شود و چشم زخم را عامل این بیماری می‌دانند. در نتیجه برای رفع چشم زخم به باورها و آیین‌های مختلف متوسل می‌شوند و چون بهبود از بیماری پس از اجرای این آیین یا همزمان با آن صورت می‌گیرد، آن را عامل اصلی دفع شر می‌پندارند.

باور بلاگردانی به دو صورت بی‌واسطه و باواسطه (انتقال به انسان، حیوان و اشیا) دیده می‌شود. در حالت نخست اگر شر یا بلایی که به انسان وارد می‌شود، ذهنی یا نامرئی باشد، صورت بی‌واسطه بلاگردانی به شمار می‌رود؛ مثلاً در داستان رستم و اسفندیار، کشتن شتر نمونه مستقیم انتقال شر و نحوست است (خوارزمی، ۱۳۹۲: ۴). جزیره‌نشینان سلیمان در تنگه بوگن ویل معتقدند که ارواح خبیث، بیماری‌های شایع را همیشه یا تقریباً همیشه ایجاد می‌کنند. بنابراین، وقتی مردم دهکده عموماً دچار سرماخوردگی می‌شوند در صدف‌ها می‌دمند و بر حلب می‌کوبند؛ فریاد می‌کشند و بر در و دیوار می‌زنند تا به این وسیله ارواح و شیاطین را فراری دهند و سرماخوردگیشان برطرف شود (فریزر، ۱۳۸۷: ۶۰۱)؛ حال اینکه اگر شر در شیء، شخص یا امری مادی قرار گیرد در این حالت بلاگردانی از نوع باواسطه است. این نوع از بلاگردانی خود به سه صورت دیده می‌شود:

انتقال بلا به انسان

در این حالت، شر و بلا به انسان دیگری منتقل می‌شود؛ مثلاً در فرهنگ ایرانی، میر نوروزی نمونه برجسته این است. در این مراسم، شخصی به عنوان میر نوروزی انتخاب می‌شود. وی مانند سلطان در چند روز نخست سال جدید فرمان می‌راند و فرمانهای وی از هر جهت اجرا می‌شود و پس از گذشتن ایام مقرر دوباره اجرای کارها به فرمانروای سابق واگذار می‌شود (خوارزمی، ۱۳۹۲: ۶). در افسانه‌ها و قصه‌های عامیانه نیز شواهد مشابهی از میر نوروزی یا بلاگردانهای انسانی دیده می‌شود. فردی که تصادفی به یک شهر می‌رسد و در میان شلوغی و هیاهوی جمعیت، عقابی بر سر او می‌نشیند و به عنوان پادشاه موقت آن شهر برگزیده می‌شود؛ پادشاهی که پس از چند روز از جایگاهش عزل می‌شود و با مرگ دست و پنجه نرم می‌کند.

انتقال بلا به انسان در میان دیگر اقوام نیز نمود بسیاری دارد. در زادگاه پلوتارک، کابرونیا،

برده‌ای را با چوب اگنوس کوستوس می‌زدند و از در بیرون می‌کردند و می‌گفتند گرسنگی به دور و ثروت و سلامت برقرار (فریزر، ۱۳۸۷: ۶۲۹). در یونان، هر وقت مارس‌ی یکی از شلوغترین و پررونقترین مهاجرنشینان یونانی دستخوش طاعون می‌شد، مردی از فقیرترین طبقه خود را بلاگردان می‌کردند. او یک سال به خرج مردم زندگی می‌کرد و بهترین غذاها را به او می‌دادند. سال که به سر می‌رسید، لباس مقدسی بر او می‌پوشاندند و با شاخ و برگ متبرک می‌آراستند؛ در شهر می‌گرداندند و همگان دعا و نیایش می‌کردند که همه گناه و بلای مردم بر سر او فرود آید؛ سپس او را از شهر بیرون می‌کردند یا مردم آن قدر بر او سنگ می‌زدند که پشت دیوارهای شهر بمیرد (همان: ۶۲۹ و ۶۳۰).

– انتقال بلا به حیوان

در این حالت، بلاگردانی به جای انسان به حیوان منتقل می‌شود؛ از این نمونه می‌توان به این موارد اشاره کرد:

مردم مالابار چون هندوها برای گاو حرمت قائلند و کشتن و خوردن آن را گناهی مثل آدم‌کشی یا قتل عمد می‌دانند؛ با وجود این، برهمنان، گناهان مردم را به یک یا چند گاو انتقال می‌دهند و سپس گاوها و گناهی را که در خود دارند در محلی که برهمن تعیین می‌کند از بین می‌برند (همان: ۶۱۳).

در میان اقوام باگاندا رسم بود که برده‌ای مؤنث از لابه‌لای اسیران برگزینند و او را همراه با یک گاو، بز، پرنده و سگ – که از غنایم به دست آمده است – تحت‌نظر محافظان مسلح به نقطه‌ای در مرزهای کشور بازگردانند که از آنجا آمده بود. آنجا اعضای بدن‌شان را می‌شکستند و می‌گذاشتند که بمیرند؛ زیرا دیگر نمی‌توانستند به اوگاندا بازگردند. برای اطمینان از انتقال این شر به بلاگردانها، دسته‌های گیاه و علف را بر مردم و رمه و احشام می‌مالیدند و به این قربانیان می‌بستند. پس از آن سپاه کاملاً پاک می‌شد و می‌توانست به پایتخت برگردد (همان: ۶۰۰).

– انتقال بلا به اشیا

در این حالت، بلا و شر را به اشیا مختلف منتقل می‌کنند؛ از جمله برگ، شمشیر، چوب، جارو و...؛ سپس این اشیا را دور می‌اندازند و همراه با آن از شر و بدی رهایی می‌یابند. در بعضی از جزایر هند شرقی این پندار هست که بیماری صرع را می‌توان با

زدن برگ درختانی خاص بر صورت بیمار، سپس دور انداختن آن درمان کرد. گمان می‌رود بیماری به وسیله برگ از بدن بیمار بیرون می‌رود و زایل می‌شود (فریزر، ۱۳۸۷: ۵۹۴). کاهنه‌های دایاک برای بیرون راندن بدبختی از خانه‌ها با شمشیرهای چوبی بر هوا می‌زنند؛ سپس این شمشیرها را درون رودخانه می‌شویند تا شومی و بدبختی همراه با آب از بین برود. گاهی بدبختی و بدشگونی را با جارو - که از برگ خاصی ساخته شده و به آب برنج و خون آغشته است - از خانه طرد می‌کنند (همان: ۵۹۶). آنها معتقدند با این کار، شر و بدی همراه با گرد و خاک جارو به بیرون از خانه منتقل می‌شود.

۲-۲ بلاگردانی در سنت دریایی ساکنان بندر کنگ

اگر به نمونه‌های بلاگردانی در سنت دریایی این منطقه بنگریم، متوجه می‌شویم تمام این باورها در راستای تقابل با طوفان یا باد ناموافق شکل گرفته است. مرگ به وسیله طوفان یکی از مهمترین دغدغه‌های ملوانان بندر کنگ بود؛ زیرا چه بسیار بودند لنجهایی که ساحل این شهر را به مقصدهای دور ترک می‌کردند و هیچ وقت باز نمی‌گشتند.

یکی از لنجهایی که سالها پیش غرق شد، لنج آرتاوی است. این لنج در حالی که از آفریقا باز می‌گشت و چندل (نوعی چوب) حمل می‌کرد در محدوده دریای یمن گرفتار طوفان و گردباد شد و از چهل ملوان آن، تنها دو نفر نجات یافتند (بحریما، محمد، ملوان سابق، ۶۹ ساله، ۱۳۹۷/۴/۲۲، بندر کنگ).

در پندار ساکنان این منطقه، باد یا طوفان جتی است که برای سرنگون کردن ملوانان به کشتی حمله می‌کند. باد سرخ یا دولاب - گردباد - شدیدترین نوع باد است که آن را باد جن می‌نامند. علت این نامگذاری، سرخ بودن رنگ این باد و محو شدن کشتی‌ها در یک چشم بر هم زدن است. به گفته یکی از ملوانان وقتی که در لنگرگاه کالکوت بودیم، باد جن وزید و کشتی و ملوانان را در یک چشم بر هم زدن ربود. وقتی این باد می‌وزد، لنجها همراه با آن در اعماق دریاها فرو می‌روند و محو می‌شوند، گویی از آغاز لنجی وجود نداشته‌است؛ به همین سبب، این باد را باد جن می‌نامند (حسن‌زاده، محمد (معروف به حموسن)، ناخدای سابق، ۷۰ ساله، ۱۳۹۷/۸/۲، بندر کنگ).

باد جن از باورهای رایج در منطقه هرمزگان است که نمود آن را می‌توان در آیین زار مشاهده کرد. مردم جنوب و جنوب شرقی ایران بویژه مردم بندرها و جزایر

خلیج فارس، ارواح و اجنه را به صورت باد می‌پندارند و معتقدند که باد یا جن در درون جسم آدمیزادگان می‌رود و آنان را تسخیر و گرفتار و به اصطلاح «باد زده» و «هوایی» می‌کند. بادهای بنابر حوزه جغرافیایی، شکل، ویژگی و شیوه عمل به چند گروه تقسیم می‌شوند. ساعدی بادهای پراکنده در سواحل و جزایر خلیج فارس را به هفت گروه یعنی باد زار، باد نوبان، باد مشایخ، باد جن، باد پری، باد دیو و باد غول تقسیم می‌کند (زاویه و اصل مرز، ۱۳۹۲: ۱۲۷).

این باور تنها بدین منطقه محدود نمی‌شود، بلکه در اساطیر دیگر اقوام نیز بدان اشاره شده است. این خود آشکارا نشان می‌دهد که تجارت دریایی و ارتباط با اقوام مختلف در شکل‌گیری این پندارها بی‌تأثیر نبوده است.

یکی از وجوه دو گانه باد در پندارهای زرتشتی، سیمای اهریمنی و دیومانند آن است. در میان خاندان رستم، نبرد با خدای طوفان یا دیو باد چیزی شبیه سنت است؛ چرا که در دینکرت در مورد نیای بزرگ رستم یعنی گرشاسب چنین می‌خوانیم: گرشاسب، باد توانمند را فرونشاند و او را از موجودی گزند رسان به جهان به آفرینه‌ای بهره‌رسان به آفرینگان تبدیل کرد. هم‌چنین این چنین فتح‌نمایی فقط به پهلوانان سکایی منحصر نیست؛ چرا که یک پهلوان ایرانی ناب موسوم به کیخسرو نیز می‌توانست باد را به شکل شتری درآورد؛ بر آن سوار شود و به مقصد خویش برسد (کویاجی، ۱۳۷۸: ۱۹). در اساطیر ایرانی، رستم اکوان دیو را، که بدنی به شکل گوزن، خطوطی به شکل پوست پلنگ و خوی و سرشت ازدهاگونه داشت از پای درمی‌آورد. این دیو حرکتی به سرعت باد داشت و انگاره‌ای از دیو باد بود. برمبنای افسانه‌های چینی، دیو باد بدنی به شکل گوزن، هیکلی به اندازه پلنگ و دمی به شکل مار داشت و هر گاه اراده می‌کرد به شکل باد می‌وزید (همان: ۱۵۶) و شواهد بسیار دیگر^۲.

۳. تحلیل مقایسه‌ای - اسطوره‌شناسی از باور بلاگردانی در سنت دریایی بندرکنگ
در باور ساکنان بندرکنگ، دریا حکم موجود زنده‌ای را دارد که بدو عشق می‌ورزند و در عین حال از خشمش می‌هراسند و آن را بی‌علت نمی‌دانند؛ از این رو برای کاستن از این خشم و جلوگیری از طوفانی شدن آن، به باورهای بلاگردانی مختلف روی می‌آورند.

این باور در سنت دریایی ساکنان این منطقه به دو صورت بی‌واسطه و باواسطه (انتقال بلا به حیوان و اشیاء) دیده می‌شود.

۱-۳ صورت بی‌واسطه بلاگردانی

در این حالت، عامل مصیبت و بلا، ذهنی یا نامرئی است که زمام جهان را در اختیار دارد و افراد را به هر سمت و سویی که می‌خواهد، می‌کشانند؛ به همین سبب، افراد می‌کوشند رضایت این نیروها را جلب کنند و آنها را مجذوب خود سازند. آنها معتقدند تسلط بر این نیروها می‌تواند جریان حوادث را به سود آنها تغییر دهد و آنها را از شر و بلاهای این نیروها در امان سازد. انسانهای اولیه همواره برای تحقق اهداف خود به نیروهای ماوراءالطبیعه متوسل می‌شدند و چنین می‌پنداشتند که این نیروها در زندگی اجتماعی آنها نقش مهمی ایفا می‌کنند. به مرور زمان، این نیروها به اساطیر آنان راه می‌یافت و در نهایت به آیین^۳ مبدل شد.

صورت بی‌واسطه بلاگردانی در بندر کنگ به دو شیوه دیده می‌شود: ریختن خرما در دریا هنگام طوفان و اذان گفتن و قرآن خواندن در زمان طوفان که در ادامه به هر یک از این موارد پرداخته می‌شود.

۱-۱-۳ ریختن خرما در دریا هنگام طوفان

بسیاری از باورها در لحظات ترس و نبود اطمینان به آینده زاده می‌شود؛ از جمله رویارویی با مرگ و خطر حوادث طبیعی مانند طوفان، سیل، زلزله و... . آن زمان است که انسان به باورهایی روی می‌آورد تا با استفاده از آن، ناتوانی خویش را از بین ببرد. ریختن خرما در دریا هنگام طوفان خود نمودی از این باور است.

وقتی ملوانان بندر کنگ در میان طوفان‌های سهمگین گرفتار می‌شدند و خود را عاجز و ناتوان می‌یافتند به قدرتی معنوی و ماورایی پناه می‌بردند. آنها از ترس مرگ و برای رویارو شدن با خطر در چهار جهت لنج خرما می‌ریختند و آن را به ایزد دریا تقدیم می‌کردند. آنها معتقد بودند این کار از آنها در برابر طوفان محافظت خواهد کرد (زنده‌یاد علیزاده، حسن (معروف به خشاب)، ملوان سابق، ۷۹ سال، ۱۳۹۷/۷/۱۲، بندر کنگ).

ذکر این نکته لازم است که این شیوه از بلاگردانی در گذشته بسیار رایج بود و در زمانهای مختلف از جمله چهارشنبه‌های هر هفته نیز اجرا می‌شد. در باور ساکنان این منطقه، چهارشنبه روزی نحس و بدیمن است که بلاها در آن نازل می‌شود؛ به همین

سبب آنها در این روز از کارهای مهم و دیدار کردن با دیگران خودداری می‌کنند تا از بلایای آن روز در امان بمانند. در این روز زنان خرما را در سه جهت می‌اندازند بجز جهت قبله که معتقدند جهتی مقدس است و بلایی از جانب آن به سوی انسان نازل نمی‌شود. آنها از این طریق خود را از هر شر و بلایی مصون می‌سازند (بحرپیما، سکینه، خانه‌دار، ۶۴ ساله، ۱۳۹۷/۴/۱۵، بندر کنگ).

با نگاهی به این پندار می‌توان گفت این باور برگرفته از پندار انسانهای ابتدایی است که برای هر پدیده‌ای در طبیعت یک ایزد قائل بودند و برای جلب رضایت او فدیها و قربانیهایی را برایش پیشکش می‌کردند تا از خشم او فرو کاهند و خیر و برکت زندگی خود را افزایش دهند. ملوانان نیز زمانی که خرما را در چهار جهت لنج به دریا می‌ریختند، دست به دامان ایزد دریا می‌شدند تا آنها را از طوفان نجات دهد و بلاها را از آنها دور سازد.

باور به ایزد دریا و نقش او در حفاظت از انسانها در مناطق دیگری از ایران نیز دیده می‌شود. در سیستان و بلوچستان و مناطق ساحلی، خضر پاسدار فرآورده‌های دریایی، لنجها و کشتی‌ها و صیادان و دریانوردان است و هنگام طوفان به آنان یاری می‌رساند (هینلز، ۱۳۸۳: ۴۳۱).

تا جایی که بررسی شد در اساطیر دیگر ملل شواهدی از ریختن خرما به درون دریا مشاهده نشد؛ اما ترس از خشم ایزدان دریایی و تلاش انسانها برای فرونشاندن این خشم در برخی از اساطیر دیده می‌شود. در اساطیر چین، مسافرانی که از رودهای بزرگ و بویژه رود زرد می‌گذشتند به ایزد آن رود قربانی می‌دادند و دادن نذورات سالانه از وظایف مهم ساکنان سواحل رود بود (کریستی، ۱۳۷۳: ۱۲۵). آشور بنی پال دوم (۸۳۳ - ۸۵۹ پ. م) درباره فتوحاتش در شامات می‌گوید:

در آن هنگام از کنار کوه لبنان گذشتم تا به دریای بزرگ رسیدم ... در دریای بزرگ جنگ‌افزارهایم را شستم و هدایایی به پیشگاه خدایان عرضه کردم. خراج شاهان دریا و مردم شهرهای صور، پیددون ... از نقره، طلا، سرب، مس، ظروف مسی، لباسهای پشمی با رنگ روشن تا چوب افرا، چوب شمشاد و عاج از آنان دریافت کردم (ناردو، ۱۳۸۱: ۵۳).

۲-۱-۳ اذان گفتن و قرآن خواندن هنگام طوفان

بسیاری از باورهای بلاگردانی منشأ خرافی دارد و به دلیل قدمت طولانی و تکرار دایمی

به عقایدی مستحکم تبدیل شده است؛ حال اینکه دسته دیگری از این باورها به عقاید و پندارهای دینی بازمی‌گردد که اذان گفتن و قرآن خواندن هنگام طوفان نمونه بارز آن است.

بلا انسان را به خداوند نزدیک می‌سازد؛ در این زمان است که انسان همه چیز را پشت سر می‌گذارد؛ خود را فراموش می‌کند و به مناجات خالصانه با خدا روی می‌آورد. این گونه است که ترس از طوفان، افراد را به اذان گفتن و قرآن خواندن وادار می‌سازد. در باور ساکنان این منطقه - که اکثراً اهل سنت هستند - آیات قرآن، تعویذها و دعاها بهترین ابزاری است که از انسان در برابر نیروهای شر و بدی حفاظت می‌کند. این امر فقط به زمان طوفان اختصاص ندارد؛ بلکه ردپای آن در بسیاری از باورهای دیگر این منطقه نیز دیده می‌شود. وقتی ترس از ارواح، جن و نیروهای شر در وجود انسان شکل می‌گیرد، طرد کردن آن به وسیله خواندن قرآن امری اساسی به نظر می‌رسد. وقتی فردی بیمار می‌شود و راه درمانی ندارد، خواندن آیاتی از قرآن بر بالینش، او را شفا می‌دهد. وقتی عروس به خانه بخت می‌رود، قرآن را در آغوش می‌کشد تا از این طریق، غم و اندوه و شر را از زندگی خود دور سازد. وقتی زلزله یا کسوف و خسوف رخ می‌دهد، مردم بر پشت بام خانه‌ها اذان می‌گویند. تمام این موارد شواهدی است که از فرهنگ اسلامی ما انسانها سرچشمه گرفته است. شواهدی از این باور در اساطیر دیگر ملل - تا آنجا که بررسی شد - وجود نداشت.

۳-۲ صورت باواسطه بلاگردانی (از طریق حیوان و اشیا) در سنت دریایی

اگر شر در یک شیء، شخص یا امری مادی قرار گیرد در این حالت بلاگردانی از نوع باواسطه است. این صورت از بلا در سنت دریایی بندر کنگ تنها به حیوان و اشیا منتقل می‌شود؛ حال اینکه شواهدی از انتقال شر به انسان در این منطقه وجود ندارد.

۳-۲-۱ قربانی کردن گاو

انسان باستان برای همراه ساختن ایزدان و نیروهای برتر با خود و ترسی که از آنها داشت، به عمل قربانی - که به نوعی زیرمجموعه‌ای از عمل پرستیدن است - روی می‌آورد. می‌توان گفت در بسیاری از موارد، عمل قربانی در باورهای دینی و مذهبی اقوام ریشه دارد. در آیین زرتشتی نیز قربانی دادن از روی صدقه، یکی از بزرگترین

کارهای نیک است؛ چرا که بدون قربانی دادن، جهان از هستی باز می‌ماند و تنها با قربانی کردن است که از نیروی اهریمن کاسته می‌شود (هینلز، ۱۳۸۲: ۳۴۲).

در بسیاری از موارد عمل قربانی با هدف بلاگردانی صورت می‌گیرد؛ بدین صورت که گاه برای ترغیب خدا یا ایزد در برآوردن آرزوهای انسان، گاه برای سپاسگزاری از او و زمانی به منظور دوری از کیفر گناه انجام می‌شود. این آیین‌ها از جمله مناسک با ارزشی است که هم به ایزدان و هم به مردمان یاری می‌رساند و بلا و نیروهای اهریمنی را در جهان کاهش می‌دهد؛ گویی نیرویی در خون نهفته است که شر را دفع می‌کند و زمینه نزدیکی انسان را به خدا فراهم می‌سازد. ریختن خون قربانی در لنج به جلوگیری از بلایا و مصیبت‌ها و بازگشت ملوانان با تندرستی از سفرهای بزرگ چندین ماهه منجر می‌شود.

انسانها برای رهایی از خطر و مصیبت، آیین‌های متفاوتی می‌آفرینند. گاه این شر و مصیبت را به دیگری انتقال می‌دهند و به نوعی بلاگردانی می‌کنند. ذکر این امر لازم است که شر نباید حتماً به یک انسان منتقل شود و می‌توان آن را به یک شیء یا حیوان انتقال داد (فریزر، ۱۳۸۷: ۵۹۳). اعتقاد به قربانی و ذبح حیوانات نیز از این امر سرچشمه گرفته است.

قربانی کردن در مراسم مختلف در این منطقه یکی از اعتقادات مهم دینی به شمار می‌رود. در گذشته وقتی لنج جدیدی ساخته می‌شد و برای نخستین بار در آب قرار می‌گرفت، مراسم خاصی برگزار می‌شد؛ بدین صورت که گاو بزرگی را بر سطح لنج قربانی می‌کردند تا خون حیوان بر آن جاری شود و نحوست را از آن دور سازد. سپس پوست قربانی را به عنوان بلاگردان بر لنج می‌آویختند و گوشت آن را به عنوان صدقه در بیابان رها می‌کردند تا حیوانات وحشی از آن تغذیه کنند. ذکر این امر لازم است که آنها از خوردن گوشت حیوان قربانی شده خودداری می‌کردند (بحرپیما، محمد، ملوان سابق، ۶۹ ساله، ۱۳۹۷/۴/۲۲، بندر کنگ)؛ زیرا خوردن از آن در حکم تابویی^۲ بود که شکستن آن می‌توانست پیامدهای بدی را به همراه داشته باشد.

به مرور زمان در فرایند سیر عقلانی باورها، دور انداختن گوشت قربانی به کرداری ناپسند تبدیل شد. از این زمان به بعد با گوشت قربانی شده حیوان، ولیمه‌ای بزرگ ترتیب می‌دادند و همه ساکنان شهر را به این مهمانی دعوت می‌کردند. مردم برای

شرکت در این مهمانی کنار ساحل حاضر می‌شدند و ساعتها به جشن و پایکوبی می‌پرداختند به این امید که لنج به آب انداخته شده، خیر و برکت را برای دریانوردان و ساکنان این شهر به همراه داشته باشد. پس این صورت از قربانی نه تنها با هدف بلاگردانی صورت می‌گرفت؛ بلکه علاوه بر آن به افزایش خیر و برکت نیز منجر می‌شد.

قربانی در مراحل دیگری از سفر نیز اجرا می‌شد؛ وقتی ملوانان باده‌ها و طوفانهای مختلف را پشت سر می‌گذاشتند و به شهر بنگلور هند می‌رسیدند در آنجا کاپریل (سفال سرخ) بار می‌زدند و به سمت سواحل آفریقا حرکت می‌کردند. پیش از حرکت، صاحب لنج گاوی را قربانی می‌کرد (ابراهیمی، محمد (معروف به محمد ابراهیم علیّه)، ملوان سابق، ۷۰ ساله، ۱۳۹۷/۸/۲۴، بندر کنگ).

قربانی کردن و ریختن خون حیوان بر مکانی خاص، ابزاری برای دفع بدی و طرد شر به شمار می‌رود؛ زیرا خون در باورهای باستانی و اسطوره‌ای، نماد زندگی، باروری و تجدید حیات است و به همین سبب نوشیدن، مالیدن یا گذاشتن از روی آن را مایه توانایی می‌پنداشتند (هال، ۱۳۹۰: ۲۴۳). این آیین در میان دیگر ملل نیز فراوان دیده می‌شود. در داستان اسفندیار، کشتن شتر و قربانی کردن آن، صورتی از بلاگردانی است (خوارزمی، ۱۳۹۲: ۱۳). در اساطیر زروانی، «یکی از راه‌های مقابله با اهریمن ناشناخته، دادن صدقه، قربانی یا رشوه بوده است. زروانی‌ها معتقد بودند که برای رفع شر اهریمن باید به او فدیة داد» (بهار، ۱۳۸۶: ۹۶). در اساطیر یونانی، پادشاهان آماده شدند که از دریای اژه بگذرند و به سوی تروا بروند. زمان می‌گذشت و ناوگان هنوز در ساحل بود؛ زیرا باد به آن سویی که کشتی‌ها لازم داشتند، یعنی باد موافق نوزیده بود. سرانجام کالکاس، پیام‌رسان یا پیشگوی آنان، خبر داد که باد موافق فقط زمانی می‌وزد که آگاممنون به دلجویی از آرتیمیس، الهه شکار پردازد و برای دلجویی از وی زیباترین دخترش را قربانی کند. آگاممنون قبلا گوزنی را کشته بود که برای آرتیمیس مقدس بود و بعد دوباره گوزنی را با تیر زده بود که آن الهه هیچ گاه با نیزه نمی‌زد. اکنون لازم بود آتش خشم آن الهه را فرو بنشانند و از او دلجویی کند. آگاممنون به کالکاس دستور داد دخترش را قربانی کند. هنگامی که آن مرد پیشگو می‌خواست دختر را بکشد، آرتیمیس پنهانی گوزنی به جای وی گذاشت و در عوض ایفی جنیا را برداشت و از آنجا برد. پس

از آن بادها جهت عوض کردند و یونانی‌ها به سوی تروا راهی شدند (روزنبرگ، ۱۳۸۶: ص ۱۰۹ و ۱۰۸). «مردم آتن، افراد پست و بینوا را به خرج خود نگهداری می‌کردند و وقتی بلایی مثل طاعون، قحطی یا کمبود بر شهر حاکم می‌شد، دو نفر از رانده‌شدگان را به عنوان بلاگردان قربانی می‌کردند» (فریزر، ۱۳۸۷: ۶۳۰ و ۶۲۹).

از نکات قابل ذکر دیگری که در دوره‌های ابتدایی این آیین دیده می‌شود، تابوی گوشت قربانی است. فریزر در تحلیل این تابو چنین می‌گوید: روح یا جان حیوان قربانی شده در خون اوست. از آنجا که گمان می‌رود اشخاص تابو شده که این عمل را انجام داده‌اند در وضعیت خطرناکی قرار دارند و در معرض حمله روح و آزار آن حیوان هستند، ضروری است که آنان را از مجاورت و تماس با ارواح دور بدارند. پرهیز از دست زدن به گوشت خام نیز به همین سبب است (همان: ۲۵۸).

همان گونه که پیش از این اشاره شد، این پندار به مرور زمان تغییر می‌کند. این امر بدین دلیل است که حیوان قربانی شده، جنبه قدسی و خدایی یافته است (آقاخانی‌بیژنی و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۱) و همه می‌کوشند بخشی از این گوشت مقدس را به خود اختصاص دهند. در بسیاری از باورها، قدرت بلاگردانی قربانی تنها به گوشت آن حیوان اختصاص ندارد، بلکه پوست آن نیز از چنین قدرتی بهره‌مند است تا جایی که آویختن پوست حیوان قربانی شده بر عرشه لنج، دریانوردان را از خطرهای راه مصون می‌سازد. بدون شک فرهنگ غنی ساکنان این منطقه و ارتباط آنها با کشورهای اروپایی در شکل‌گیری این آیین بی‌تأثیر نبوده است. در اساطیر یونان و رم نیز قوچ پشم طلایی برای زئوس قربانی و پوست آن بر درخت بلوطی در بیشه سحرآمیز آریس آویخته می‌شود.

۲-۲-۳ قرار دادن مرغ به همراه زنان در لنج

گاه یک حیوان نظیر گاو، گوسفند، قوچ، مرغ و... نقش بلاگردان را برعهده می‌گیرد؛ نمونه بارز این امر حضور یک زن تنها به همراه مرغ در لنج است. در گذشته، بسیاری از سفرهایی که به مناطق مختلف از جمله دبی، ابوظبی، بحرین، قطر و... صورت می‌گرفت از طریق لنج بود. گاه مسافران لنج یک خانواده، یک مرد یا یک زن بودند. در باور ساکنان این منطقه، هیچ زنی حق ندارد به تنهایی همسفر دریانوردان باشد مگر در صورتی که مرغی با خود همراه داشته باشد؛ زیرا حضور جنس ماده به تنهایی در لنج به

تباهی و غرق شدن آن منجر می‌شود. آنها معتقدند مرغ - که خود نیز از جنس مؤنث است - نقش بلاگردان را ایفا می‌کند و کشتی را از غرق شدن و بلاهای دیگر مصون می‌سازد.

در باور ساکنان این منطقه گام نهادن زن درون لنج یا حتی عبور کردن از آن نیز عامل نحوست و بدیمنی به شمار می‌رود و تابویی است که گناه آن دامن ملوانان و صاحبان کشتی را می‌گیرد. آنها هم‌چنین معتقدند اگر زنی نازا هنگام ساخت لنج از روی چوبهای آن بگذرد، باردار و صاحب فرزند می‌شود؛ اما در نقطه مقابل، نحسی و نازایی خود را - که نماد نبود خیر و برکت است - به لنج و دریانوردان آن منتقل می‌کند؛ به همین سبب، صاحبان لنج، فردی را به عنوان نگهبان در کنار کشتی قرار می‌دادند تا مبادا زنی از روی چوبهای این کشتی عبور کند و نحسی و بی‌برکتی خود را به لنج منتقل سازد (بحرپیما، محمد، ملوان سابق، ۶۹ ساله، ۱۳۹۷/۴/۲۲، بندر کنگ). نقض این باور توسط زنان می‌تواند پیامدهای شومی به همراه داشته باشد؛ از غرق شدن کشتی گرفته تا مرگ دریانوردان و از بین رفتن خیر و برکت از آنان. در نمونه نخست، مرغ نقش بلاگردان را ایفا می‌کند و در نمونه دوم، زن نازا خود عامل شر و بدی است که نازایی و بی‌حاصلی خود را به لنج منتقل می‌کند. شواهدی از این باور در اساطیر دیگر ملل - تا آنجا که بررسی شد - وجود نداشت.

۳-۲-۳ قرار دادن کفش «گوش» در جهت باد

وقتی زمان بازگشت دریانوردان نزدیک می‌شد، ساکنان کفشی به نام گوش را بر روی تخته‌سنگ بزرگی در کنار دریا می‌گذاشتند؛ سپس نوک آن را در جهت مخالف باد گوش قرار می‌دادند. آنها پس از چند روز به سراغ کفش می‌رفتند و معتقد بودند اگر کفش با وزش این باد سوراخ شده باشد، دریانوردان از خطر باد ناموافق در امان خواهند ماند و هر چه زودتر باز خواهند گشت (زنده‌یاد علیزاده، حسن (معروف به خشاب)، ملوان سابق، ۷۹ سال، ۱۳۹۷/۷/۱۲، بندر کنگ).

در این باور، وزش باد به چگونگی قرار گرفتن کفش در برابر آن بستگی داشت و با تغییر جهت کفش، مسیر وزش باد نیز تغییر می‌کرد. در میان غربی‌ها کفش نماد سفر است؛ سفری در تمام جهات. هم‌چنین کفش نماد مسافر است؛ شاید از همین نماد است که سنتی به نسبت متأخر به طور ناخودآگاه از کفش به دست آمده است؛ کفش

در دودکش بخاری برای بابانوئل تا هدایای خود را در آن بگذارد در اینجا به این معنا است که صاحبخانه به عنوان مسافر در نظر گرفته شده است و به توشه راه نیاز دارد. بدون کفش، مسافر در راه متوقف می‌شود و از آسمانها وسیله‌ای می‌خواهد تا به سمت مرحله‌ای جدید حرکت کند (شوالیه و گبران، ۱۳۷۸، ج ۴: ۵۷۶).

۴-۲-۳ مالیدن حنا و فضولات حیوانی بر در خانه‌ها

این شیوه بلاگردانی برای تقابل با وزش باد ناموافق اجرا می‌شد. سفرهای دریایی با کشتی‌های بادبانی معمولاً هشت تا نه ماه طول می‌کشید. با توجه به اینکه حرکت این کشتی‌ها متناسب با وزش باد بود، زنان برای اینکه از وزش باد ناموافق جلوگیری کنند و باد قُوس یا کُوش وزیده شود - چون بازگشت مردان از سفرهای سواحل آفریقا و هند باید با وزش این باد باشد - شبها پنهانی به سمت خانه‌هایی می‌رفتند که در آنها به سمت مشرق - که در زبان محلی به آن کُوش می‌گویند - بود و بر دستگیره‌های آن حنا و فضولات حیوانی می‌مالیدند. آنها معتقد بودند با این کار، صاحبخانه خشمگین می‌شود و به آنها دشنام می‌دهد. با دشنام دادن صاحبخانه، باد کُوش نیز خشمگین می‌شود و بشدت می‌وزد. در سفرهایی که مردان در آن از جانب بصره بازمی‌گشتند، خانه‌های در به شمال (مغرب) را حنا می‌زدند؛ زیرا بازگشت دریانوردان از سفر با وزش این باد موافق صورت می‌گرفت. در ادامه، همسایگان خشمگین نیز این بیت را ذکر می‌کردند:

بُـدُو کُـوشِ مـلـیـبـاری زُنـنِ خـافـتـنِ بـِ بـیـکـاری

ای باد کُوش ملیباری (منطقه‌ای در هند) شروع به وزیدن کن / زنان بیکار و تنها (بدون همبستر) خفته‌اند (یوسف‌زاده، فاطمه، خانه‌دار، ۷۳ ساله، ۱۳۹۷/۶/۳۰، بندر کنگ).
شواهدی از این باور در اساطیر دیگر ملل - تا آنجا که بررسی شد - وجود نداشت.

نتیجه‌گیری

آیین‌های بلاگردانی مرتبط با دریا در این منطقه به دو صورت بی‌واسطه و باواسطه و در راستای تقابل با طوفان یا باد ناموافق اجرا می‌شد. صورت بی‌واسطه این آیین عبارت بود از ریختن خرما در دریا و اذان گفتن و قرآن خواندن هنگام طوفان.

ریختن خرما در دریا هنگام طوفان، نمودی از بلاگردانی بی‌واسطه است که با هدف کاهش خشم ایزد دریا و تقابل با طوفان صورت می‌گیرد و در اسطوره ریشه دارد. در پندارهای اساطیری، جهان مملو از ارواح، ایزدان و موجودات فراطبیعی است که مدیریت پدیده‌های طبیعت را برعهده دارند و بسیاری از بلاها از جمله طوفان، زلزله، بیماری و... به خشم آنها نسبت داده می‌شود. در این حالت، انسانها برای در امان ماندن از این خشم به روشهای مختلف متوسل می‌شوند؛ از جمله قربانی کردن، تقدیم هدایا به پیشگاه یک ایزد، خدمتگزاری در معبد و... ذکر این امر لازم است که موقعیت جغرافیایی بندر کنگ و حضور اقوام مختلف پرتغالی، هلندی، انگلیسی، هندی و... در این منطقه می‌تواند منشأ شکل‌گیری این پندار اساطیری و ترویج آن در میان ساکنان این منطقه باشد.

نوع دیگر بلاگردانی بی‌واسطه، اذان گفتن و قرآن خواندن در زمان وقوع طوفان است که می‌توان گفت منشأ اسلامی و دینی دارد. در باور مسلمانان، توسل به خداوند و پناه بردن به او یا توسل به دعا و کلام آسمانی، می‌تواند از انسان در برابر تمام مشکلات و بلاها محافظت کند. پس پناه بردن ملوانان به خداوند و توسل به قرآن و اذان در زمان وقوع طوفان، شگفت نیست؛ بلکه در پندارها و باورهای ساکنان این منطقه ریشه دارد. باورهای باواسطه آیین بلاگردانی نیز عبارت است از: قربانی کردن گاو، قرار دادن مرغ به همراه زنان در لنج، قراردادن کفش «گوش» در جهت باد و مالیدن حنا و فضولات حیوانی بر در خانه‌ها.

یکی از مهمترین روشهای بلاگردانی باواسطه، قربانی کردن است. عمل قربانی نه تنها در اسطوره ریشه دارد، بلکه آیینی دینی نیز به شمار می‌رود. در اجرای عمل قربانی در میان ساکنان بندر کنگ نیز رگه‌هایی از پندارهای اساطیری مشاهده می‌شود؛ آنجا که گوشت حیوان قربانی شده تابو به شمار می‌رود و خوردن از آن حرام است یا زمانی که پوست حیوان قربانی شده بر عرشه کشتی آویخته می‌شود.

قرار دادن مرغ به همراه زنان در لنج نیز یکی دیگر از نموده‌های بلاگردانی باواسطه است. انتقال شر و بدی از انسان به حیوان برگرفته از پندارهای اساطیری است و شواهد آن بسیار. نکته قابل تأمل در این باور، گزینش مرغ از میان دیگر حیوانات به عنوان بلاگردان است. می‌توان گفت مرغ نمادی از زن، جنس مؤنث و قدرت باروری و

زاینده‌گی اوست که با عجز و ناتوانی در پرواز، عجز و ناتوانی زنها را در ذهن تداعی می‌کند.

برخی دیگر از باورهای بلاگردانی با واسطه به منظور غلبه بر نیروی طوفان و پیشگیری از وزش باد ناموافق شکل می‌گیرد؛ از جمله قرار دادن کفش کوش در مسیر باد و مالیدن حنا بر در خانه‌های رو به مشرق که می‌تواند برگرفته از جادوی همیوپاتیک یا تقلیدی باشد. مردم در بسیاری از جوامع برای رسیدن به اهداف و مقاصد خود یا جلوگیری از حوادث ناگوار به این شیوه از جادو روی می‌آورند تا از طریق آن بتوانند به خواسته خود دست یابند. ساکنان این منطقه نیز معتقدند وقتی کفش کوش در کنار دریا قرار می‌گیرد و باد موافق از آن می‌گذرد در دریا نیز باد موافق شروع به وزیدن می‌کند و لنجها هر چه سریعتر به مقصد بازمی‌گردند. مالیدن حنا و فضولات بر در خانه‌های رو به مشرق و گشوده شدن در آن خانه‌ها نیز تجسمی از این جادو است؛ زیرا با گشوده شدن در خانه‌های رو به مشرق، باد نیز شروع به وزیدن می‌کند.

با نگاهی به این باورها می‌توان گفت باورهای بلاگردانی در منطقه بندر کنگ دست کم از دو لایه سرچشمه گرفته است: لایه‌ای با بنمایه‌های کهن و اساطیری که در سنتهای مشترک هزاره‌های پیشین ریشه دارد و باورهای مشابه و مشترکی که میان اقوام و ملل دیگر مشاهده می‌شود و لایه‌ای متأخرتر و نوتر که عمدتاً از دیانت اسلامی، مذهب زنده و مناسک و ایمان هم پیوند با آن سیراب می‌شود؛ با این حال، بلاخیز بودن دریانوردی و خطر مهیب و فراوان زندگی دریانوردی سبب شده است باورمندان دریانورد کنگی برای دور کردن بلا، تمامی آیین‌های بلاگردانی را فارغ از خاستگاه و دینشان به دیده حرمت بنگرند و در اجرای آنها با جدیت بکوشند.

پی‌نوشت

۱. نوعی کفش که زنان می‌پوشیدند. نامگذاری این کفش به سبب استفاده‌ای است که از آن در راستای وزش باد شرق - که در زبان ساکنان این منطقه کُوش نامیده می‌شود - صورت می‌گرفت.
۲. برای مشاهده شواهد بیشتر مراجعه شود به: کویاجی، ۱۳۷۸: ۱۵۵ و ۱۵؛ دیویدسون، ۱۳۸۵: ۱۸۶؛ روزنبرگ، ۱۳۸۶: ۷۴۱ و ۲۶۴؛ بیرونی، ۱۹۵۸: ۴۳۱.
۳. لوک بنوا در تعریف آیین چنین می‌گوید: منظور از آیین، سلسله اعمالی است که برای برآوردن نیازهای اساسی صورت می‌گیرد؛ اعمالی که باید بر وفق ضرباهنگی مطلوب انجام شود (ستاری، ۱۳۸۸: ۴۱).

۴. تابو بر دو معنای متضاد دلالت دارد: از یک طرف مفهوم مقدس و مختص را دربرمی‌گیرد و از سوی دیگر، مفهوم اضطراب‌انگیز، خطرناک، ممنوع و پلید را می‌رساند. محرمات تابویی بر هیچ دلیلی مبتنی نیست و منشأ آنها مجهول است و در حالی که برای ما غیرقابل فهم است به نظر کسانی که زیر سیطره آنها هستند، طبیعی جلوه می‌کند (فروید، ۱۳۴۹: ۲۷).

فهرست منابع

آقاخانی‌بیژنی، محمود؛ هاشمی‌باباحیدری، سیدمرتضی و صادقی، اسماعیل؛ (۱۳۹۶) **باور بلاگردانی در قوم بختیاری**؛ دو ماهنامه‌ی فرهنگ و ادبیات عامیانه، س ۵، ش ۱۴، ۶۷-۴۹. آلیس دیوید سون، ه. و؛ (۱۳۸۵) **شناخت اساطیر اسکاندیناوی**؛ ترجمه محمدحسین باجلان فرخی، تهران: اساطیر.

بهار، مهرداد؛ (۱۳۸۶) **از اسطوره تا تاریخ**؛ چ پنجم، تهران: چشمه. بیرونی، ابوریحان؛ (۱۹۵۸) **فی تحقیق ماللهند**؛ حیدرآباد دکن هند: مطبوعات دایره‌المعارف عثمانی.

خوارزمی، حمیدرضا؛ (۱۳۹۲) **باور بلاگردانی در شاهنامه**؛ فرهنگ و ادبیات عامه، س ۱، ش ۱، ۲۴-۱.

روزنبرگ، دونا؛ (۱۳۸۶) **اساطیر جهان داستان‌ها و حماسه‌ها**؛ چ دوم، تهران: اساطیر. زاویه، سعید و اصل مرز، مهدی؛ (۱۳۹۲) **مطالعه‌ی ریشه‌های فرهنگی و روان‌شناختی آیین زار**؛ فصلنامه‌ی پژوهش‌های انسان‌شناسی، دوره سوم، ش ۱: ۱۴۶-۱۲۷.

ستاری، جلال؛ (۱۳۸۸) **جهان اسطوره‌شناسی ۳**؛ چ سوم، تهران: مرکز. شوالیه، ژان و گبران، آلن؛ (۱۳۷۸) **فرهنگ نمادها**؛ ترجمه سودابه فضایی، ج ۵ - ۱، تهران: چیحون.

فروید، زیگموند؛ (۱۳۴۹) **توتم و تابو**؛ ترجمه محمدعلی خنجی، تهران: طهوری. فریزر، جیمز جرج؛ (۱۳۸۷) **شاخه زرین**؛ ترجمه کاظم فیروزمند، چ پنجم، تهران: آگاه. کریستی، آنتونی؛ (۱۳۷۳) **اساطیر چین**؛ ترجمه محمد حسین باجلان فرخی، تهران: اساطیر. کویاجی، جی، سی؛ (۱۳۷۸) **مانندگی اسطوره‌های ایران و چین**؛ ترجمه کوشیار کریمی طاری، تهران: نو اندیش.

ناردو، دان؛ **امپراتور آشور**؛ (۱۳۸۱) ترجمه مهدی حقیقت‌خواه، تهران: ققنوس. هال، جیمز؛ (۱۳۸۸) **فرهنگ نگاره‌ای نمادها در هنر شرق و غرب**؛ چ دوم، ترجمه رفیه بهزادی، تهران: فرهنگ معاصر.

هینلز، جان؛ (۱۳۸۲) *شناخت اساطیر ایران*؛ ترجمه ژاله آموزگار و احمد تفضلی، چ هشتم، تهران: چشمه.

_____؛ (۱۳۸۳) *شناخت اساطیر ایران*؛ ترجمه محمدحسین باجلان فرخی، تهران: اساطیر.

مصاحبه شفاهی

ابراهیمی (معروف به محمد ابراهیم علیّه)، محمد، ناخدای سابق، ۷۲ سال.

بحرپیما، سکینه، خانه‌دار، ۶۴ سال.

بحرپیما، محمد، ملوان سابق، ۶۹ سال.

حسن‌زاده (معروف به حموسن)، محمد، ناخدای سابق، ۷۰ سال.

علیزاده (معروف به خشاب)، حسن، ملوان سابق، ۷۹ سال.

یوسف‌زاده، فاطمه، خانه‌دار، ۷۳ سال.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

